

Рецензії

ПАНОРАМА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Констанкевич І. М. Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності / І. М. Констанкевич, В. Г. Сірук. – Луцьк: Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 328 с. (Серія “Посібники та підручники ВНУ імені Лесі Українки”)

Своєрідним підсумком завершує свій огляд виданої в Нью-Йорку 1956 р. “Історії української літератури (від початків до доби реалізму)” Юрій Шевельов: “У книжці Чижевського нарешті є українська література, а не ходіння навколо неї. Але в книзі ще нема історії літератури. Вона статична. Це ще не фільм, а виставка вирізаних кадрів з кінострічки.

До книжки Чижевського взагалі не можна було думати про історію української літератури. Тепер створити її стає можливим завданням. Ми вже на риштованнях історії української літератури” [12, 549].

Цим твердженням і доречно охарактеризувати специфіку навчального посібника “Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності” луцьких викладачів, доцентів кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки Ірини Констанкевич і Вікторії Сірук. Ідеться насамперед про масштабну чергову¹ спробу авторів систематизувати й науково обіграти (розтлумачити) певний пласт української літератури кінця ХХ століття, враховуючи той факт, що явища,

які пропонуються для розгляду, і до сьогодні перебувають у стадії активного розвитку, формування, становлення. Тому І. Констанкевич та В. Сірук не ставлять собі за мету створити *історію сучасної української літератури* – лише висвітлити “основні тенденції розвитку художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.” [5, 2], проаналізувати художні твори, “які відображають найбільш характерні напрями” [5, 3].

Автори видання не претендують на вичерпність проблеми побутування сучасної літератури, указуючи на те, що “означені питання зреалізовано лише частково, однак матеріали посібника мають доповнити основний курс вітчизняної літератури, який приділяє сучасному письменству недостатньо уваги. Тому в книжці висвітлено творчість окремих авторів (Ю. Андруховича, О. Забужко, Є. Пашковського, В. Медведя, Ю. Іздрика, О. Лишеги, Ю. Гудзя та ін.)...” [5, 3]. Тобто йдеться саме про ті “вирізані кадри з кінострічки” (Ю. Шевельов), які, проте, закладають підвалини для майбутньої історії літератури цього періоду, чи то панораму – огляд літературно-художнього процесу в певному ракурсі, обраному автором, за принципом

¹ Окрім зазначених у вступі навчального посібника М. Якубовської (“У дзеркалі слова: есеї про сучасну українську літературу”. – Львів, 2005), Н. Лебединцевої (“Сучасна українська література”. – Миколаїв, 2007), Р. Харчук (“Сучасна українська проза: Постмодерний період”. – К., 2008), у цьому напрямку відбувається активний пошук і робота над навчально-методичними розробками, аналітично-інформаційними виданнями [див.: 8; 9; 13], збірниками статей, есеїв з “особистими поглядами”, за визначенням Л. Скориня [див.: 1; 2; 3; 4; 6; 7].

естетичної рецепції. Приміром, у передмові до *“Panorama de la nouvelle littérature française”* (Paris, 1976) Гетана Пікона Жан Старобінські твердить, що передовсім літературознавець актуалізує в історії французької літератури так звані недосліджені (опущені, невідомі на час вивчення) імена на кшталт Жене, Кено, Лері, Батая, Арто та інших, ключових постатей авангардного та модерністського періодів у французькій та світовій літературі першої половини ХХ століття [15].

Отже, посібник-“панорама” *“Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності”* чітко й логічно структурований: він складається зі вступу, де сформульовано ключові завдання, одинадцяти розділів, присвячених осмисленню основних тенденцій розвитку літератури кінця ХХ століття й художньо-літературних набутоків окремих авторів, із переліку завдань для самостійної роботи студентів, варіантів модульних контрольних робіт, переліку питань для самоконтролю і списку рекомендованих для прочитання художніх творів.

Перший розділ *“Основні тенденції розвитку сучасної української літератури”* у плані змістового наповнення стоїть особіно від інших, адже в ньому акумульовано провідні засади, на яких зрощений дискурс української посттоталітарної (постколоніальної, пострадянської, постмодерної [10]) літератури. Авторки слушно зауважують, що поліфонічність *“сучасного українського літературного процесу* важко піддається об’єктивній та послідовній класифікації внаслідок своєї незавершеності” [5, 7], а це, своєю чергою, неабияка прикрість для дослідника й викладача, що мусить у доступній формі, з урахуванням дидактичних принципів (науковості, систематичності, послідовності, перспективності, активності тощо) подати все розмаїття художньо-літературного матеріалу. Враховуючи це, І. Констанкевич і В. Сірук звертаються до конспективного викладу явищ *“національного відродження”*, *“літературної генерації”* (беручи до уваги міркування В. Даниленка, Р. Харчук, Л. Демської-Будзуляк, визначають прикметні риси творчості *“сімдесятників”*,

“вісімдесятників”, *“покоління 90-х”*¹ і *“покоління кінця ХХ – початку ХХІ століття”*), школи за географічним принципом (київсько-житомирська, галицько-станіславська, харківська), характеристики тем і героїв сучасної української літератури й визначальних ознак постмодернізму. Треба думати, стислість цього розділу пов’язана насамперед із тим, що окреслені й лише мимобіжно зазначені (дискусія про український постмодернізм, *“покоління батьків”*, неомодерний дискурс) явища стали предметом детального розгляду в навчальному посібнику Роксани Харчук.

Утім поза увагою цих двох посібників лишилися важливі характеристики культурних передумов становлення літературного процесу 80-х – 2000-х рр.: це зв’язок літературного кола з іномистецьким (музика, живопис, кіно, театр); це повнокровна подача функціонування незалежних літературних угруповань, кількість яких відсилає до організаційного багатоманіття 20-х; це тенденції розвитку літературної періодики та критики (окрім презентованого у другому розділі під назвою *“Самвидавний журнал “Скриня”* як передпостмодерне явище – безперечно, знакового самвидавчого органу *“Скриня”*, до аналізу структури і змісту якого вдаються авторки): літературний простір 90-х і 2000-х яскраво промаркований неперевершеними, не менш знаковими за *“Скриню”* для певного регіону, проектами – *“Четвер”*, *“Авжеж”*, *“Гігієна”*, *“Форма[р]т”*, *“Кальміус”*, *“І”*, *“Кур’єр Кривбасу”* та ін.): це явища *“антологічного буму”*, літературних фестивалів і конкурсів (*“Смолоскип”*, *“Молоде вино”*, *“Коронація слова”*, *“Гранослов”*, *“Золотий бабай”*, *“Бу-Ба-Бу”*, імені Б.-І. Антонича *“Привітання життя”*, імені А. Кокотюхи тощо); це нові форми авторсько-читацького взаємнення – літературні сайти, перформанси тощо. Розгляд цих складових значно розширив би обрії історико-культурного контексту розвитку української літератури к. 80-х – 2000-х років.

¹ Авторки переконують, що ними сформульовано прикметні ознаки поколінь, проте на с. 12 для характеристики *“сімдесятників”* і на с. 20 для *“дев’яťдесятників”* подається риса, що радше єднає, ніж різнить їх.

Матеріал навчального посібника від другого розділу до останнього – біографічні відомості про письменників (автори журналу “Скриня”, Олег Лишега, Богдан Жолдак, Юрій Андрухович, Юрій Іздрик, Євген Пашковський, В’ячеслав Медвідь, Юрко Гудзь, Любов Пономаренко, Алла Тютюнник, Віра Мастерова, Євгенія Кононенко, Оксана Забужко) та аналіз особливостей їхнього індивідуального стилю з урахуванням критичних і літературознавчих поглядів. Кожен розділ доповнюють списки використаної літератури.

Авторки книжки “Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності” вдаються до інтерпретації творів “з урахуванням їхньої художньої, естетичної цілісності, авторської позиції, сучасного прочитання” [5, 2], тобто використовують інструментарій тих методологій, що дозволяють виявити ключові формальні та змістові форманти художніх творів (епос, лірика, драма) й есеїстики – культурно-історичний, біографічний, компаративний, психологічний методи, філологічний, естетичний, архетипний, стилістичний підходи (майже слідом за Д. Чижевським: “В цій книзі робимо спробу використати досягнення всіх вищеподаних течій...” (духовно-історичне, культурно-історичне дослідження впливів, стилістичний аналіз та ін. – О. П.) [11, 30]). Такою різнобічною методологічною стратегією досягаються поставлені завдання: визначено характерні для літератури 80–90-х рр. парадигми – екзистенційного (О. Лишега, Є. Пашковський, В. Медвідь, Ю. Гудзь, Л. Пономаренко, А. Тютюнник, В. Мастерова), комічного (Б. Жолдак), карнавального (Ю. Андрухович), деструктивного (Ю. Іздрик), трансцендентного (О. Забужко). Авторки навчального посібника, вдало оперуючи естетичними й літературознавчими категоріями, доходять правильних висновків і провокують на цікаві дискусії.

Проте І. Констанкевич і В. Сірук не обґрунтовують достатньо свій вибір творчих індивідуальностей, більшість із яких – представники “галицько-

станіславського феномену” та “київсько-житомирської школи”. Якщо керуватися логікою того, набутки яких письменників залучено в найпоширенішому в Україні посібнику для студентів вищих навчальних закладів Роксани Харчук, тим не приділяється достатньої уваги в цьому: це лише розділи про авторів самвидавного журналу “Скриня”, О. Лишегу, Ю. Гудзя та жіночу малу прозу (Л. Пономаренко, А. Тютюнник і В. Мастерова). Водночас, підхід до аналізу творів тих авторів, що дублюються (Ю. Андрухович, Є. Пашковський, В. Медвідь, Б. Жолдак, Ю. Іздрик, О. Забужко, Є. Кононенко), інакший, ніж у “Сучасній українській прозі: постмодерному періоді”: коли Р. Харчук уписує письменників у глобальні дискурси – неомодернізм, передпостмодерні явища, постмодернізм, феміністичний дискурс, то авторки посібника “Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності” роблять спробу виявити ідіостиль кожного із залучених письменників, попри їхню приналежність до певного глобального дискурсу, аналізуючи при цьому твори не лише епічних жанрів, а й ліричних і драматичних.

Але саме ця необґрунтованість силує вказати на відсутність огляду тих парадигм, які не менш опукло презентують площину сучасної української літератури¹, ідеться про 1) неомодерну (націєтворчу) лірику “вісімдесятників” (Василь Герасим’юк, Ігор Римарук, Тарас Федюк, Наталка Білоцерківець, Петро Мідянка, Василь Старун та ін.) і “дев’яностатників” (Сергій Жадан, Іван Андрусак, Павло Вольвач, Маріанна Кіяновська, Олена Степаненко, Олег Соловей, Галина Крук та ін.); 2) поетичні “ігри” “двотисячників” (Богдан-Олег Горобчук, Олег Коцарев, Сашко Ушкалов, Юлія Стахівська та ін.); 3) альтернативну історію в сучасній українській літературі (Василь Кожелянко, Іван Козленко,

¹Як зазначає Людмила Скорина, “розмаїття тем, жанрів, стилів – одна з найхарактерніших його (сучасного письменства. – О. П.) ознак” [6, 5].

Варвара Жукова); 4) містифікаторство (Варвара Жукова, Варвара Чорна); 5) еротичне письмо (Юрко Покальчук, Юрій Винничук, Ольга Деркачова); 6) урбаністичну літературу (Сергій Жадан, Анатолій Дністровий, Ірена Карпа, Олекса Росич та ін.); 7) масовий текст (Ірен Роздобудько, Люко Дашвар, Василь Шкляр, Андрій Кокотюха, Любо Дереш та ін.); 8) психоаналітичне (С. Процюк) та 9) експресіоністичне письмо (О. Ульяненко) і багато-багато інших, що заслуговують на ретельну увагу дослідників і глибоке засвоєння студентами, які змогли б скласти мапу повноцінного літературного процесу від 80-х рр. ХХ століття до сьогодні.

Щодо методологічних частин навчального посібника. По-перше, списки використаної літератури сформовані з урахуванням найновіших досліджень, проте викликає певний подив відсутність праць монографічного плану і статей, які базово вписуються в контекст того, що розглядається. Ідеться про монографії Віри Агеєвої “Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму” (2003), Мирослава Шкандрія “В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби” (2004), Тамари Гундорової “Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн” (2005), “Кітч і Література. Травестії” (2008), Людмили Таран “Жіноча роль: Жінка-автор у сучасній українській прозі: емансипаційний дискурс” (2007), Надії Тендітної “Естетика смерті у прозі Є. Пашковського та О. Ульяненка” (2010), есеїстичні збірки Костя Москальця, Івана Андрусяка, Євгена Барана, статті Ніни Герасименко, Мирослави Крупки, Олега Солов’я, Анни Харченко, Ніни Анісімової, знакові антології “Десять українських прозаїків: антологія сучасної прози. Десять українських поетів: антологія сучасної поезії / упор. В. Медвідь” (1995), “Дев’яностатники: Авторська антологія нової української поезії” / (обидві 1988 р., упор. В. Махно), “У чеканні театру. Антологія молодого драматургії” (1998).

По-друге, не зайвими видаються розділи “Завдання для самостійної роботи” й “Модульна контрольна робота

№1”, “Модульна контрольна робота №2” – це ті компоненти навчального посібника, які вимагає вже чітко засвоєна вищими навчальними закладами кредитно-модульна система, що орієнтує студентство переважно на самостійну та індивідуальну роботу. До одинадцяти тем, висвітлених у виданні, запропоновано види робіт на знання літературно-теоретичного й художньо-текстового матеріалу та роботу з ним. Проте низка завдань має суто механічний характер і не передбачає привнесення творчого первня, приміром: “виписати 30 метафор із романів Є. Пашковського” [5, 304] або: “виписати інтертекстуальні фрагменти <...> за прочитаним твором Ю. Андруховича” [5, 304]. На нашу думку, із більшим бажанням студенти візьмуться за завдання творчого плану: для тієї ж теми, присвяченої творам Ю. Андруховича, це може бути написання фрагменту (кіно-, театрального, радіо-) сценарію-діалогу із залученням частин тих творів, із якими відбувається діалог (ті ж цитати, алюзії тощо), а в подальшому – і безпосереднє втілення-показ такої студентської роботи (творча лабораторія, перформанс). І останнє: компонент модульної роботи у формі тестових завдань, поданих наприкінці, розрахований не так на читача навчального посібника, як на слухача лекційного курсу, в якому докладно йтиметься і про літературні угруповання (“Пропала грамота”, “500”, “Західний вітер” тощо), і про письменників – Галину Пагутяк, Василя Портяка, Юрія Винничука, Олександра Ірванця, Марію Матіос, Сергія Жадана, Юрія Покальчука та багатьох інших, адже в тести закладено змістовно ширший матеріал, ніж він наявний у книжці.

Зрозуміло, що охопити більшість показових, презентабельних явищ, “базових і концептуальних засновків сучасного літературного процесу” (О. Соловей) – це надзавдання, яке має бути поставлене в *історії літератури* відповідного періоду. Але віхи до реалізації подібного надзавдання творяться такими панорамами, як “Сучасна українська література: стилі,

покоління, творчі індивідуальності” І. Констанкевич і В. Сірук – професійним викладацьким складом, залюбленим у літературу цього періоду й по-

справжньому відданим філологічній справі. І слідом за Ю. Шевельовим хочеться думати: “Ми вже на риштованніях історії української літератури”.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баран Є.* Навздогін дев'яностим... Проза бібліофіла. – Ів.-Франківськ: Тіповіт, 2006. – 200 с.
2. *Баран Є.* Читацький щоденник – 2005. – Тернопіль: “СорокА”, 2006. – 104 с.
3. *Голобородько Я.* Артеграунд. Український літературний істеблїшмент: Збірка статей. – К.: Факт, 2006. – 160 с.
4. *Голобородько Я.* Елізіум. Інкорпорація стратогом. – Х.: Фоліо, 2009. – 187 с. – (Сафарі).
5. *Констанкевич І., Сірук В.* Сучасна українська література: стилі, покоління, творчі індивідуальності. – Луцьк: Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Сер. “Посібники та підручники ВНУ імені Лесі Українки”. – 2012. – 328 с.
6. *Скорина А.* Мистецтво складати пазли: статті, рецензії, есе. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2012. – 194 с.
7. *Соловей О.* Атоми і Порожнеча: рецензії. – Луцьк: ПВД “Твердия”, 2012. – 148 с. – (Сер. “Літературний ексклюзив”).
8. *Сучасна українська література: методичні рекомендації до курсів і спецкурсу / Уклад. О. В. Пуніна.* – Донецьк: ДонНУ, 2013. – 74 с.
9. *Сучасний літературний процес: імена та тенденції: аналітично-інформаційне видання / Сумська обл. універс. наук. б-ка; уклад. С. В. Сагайдак, Г. П. Кашуба.* – Суми, 2008.
10. *Харчук Р.* Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб. – К.: Академія, 2008. – 248 с. (“Альма-матер”).
11. *Чижевський Д.* Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – К.: ВЦ “Академія”, 2008. – 568 с. (“Альма-матер”).
12. *Шевельов Ю.* На риштованніях історії літератури // *Шевельов Ю.* Вибр. праці: У 2 кн. – Кн. II. Літературознавство / Упор. Іван Дзюба; Юрій Шевельов. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С. 538-558.
13. *Юрчук О.* Сучасна українська література: Навч.-метод. посібник. – Житомир, 2008.
14. *Picon G.* Panorama de la nouvelle littérature française. – Paris: Gallimard, 1976. – 345 p.
15. *Starobinski J.* Préface // *Panorama de la nouvelle littérature française.* – Gallimard. – 1976. – P. II-VIII.

Отримано 24 липня 2013 р.

Ольга Пуніна
м. Донецьк